

19.65x26.48	1/8	עמוד 64	נשיים	01/2022	80299740-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

מגזין

חבדת „לבנון

האסיף בגדרה.

אגדת ביל"ו

סיפורם הלא ייאמן
של הביל"ויים

64 צומת ביל"ו

רבים היו שותפים לחלום, מעטים הגשימו אותו ועלו לארץ, ומעטים יותר שרדו בקשיים ולא ויתרו. 140 שנים לחזון ההתיישבות של תנועת הביל"ויים. ההיסטוריה של ערש הציונות • נעמה גולד

19.76x26.35	2/8	עמוד 65	נשים	01/2022	80299735-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

Ernte in Gadera.

No. 124. "ו"ך

ו. ז. ג. ד.

ב"י"ל"ך

● נעמה גולד

בינואר 1882, לפני 140 שנים בדיוק, החלה חבורת נערים לרקום את חזון הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. כל זה קרה 15 שנים לפני ייסוד הקונגרס הציוני על ידי חוזה המדינה, בנימין זאב הרצל. הצעירים הללו כינו את עצמם "הביל"ויים". הם השאירו הכל מאחור והקדישו את חייהם למען המטרה, אך רק ביל"וי אחד, מנשה מאירוביץ, שהתיישב בראשון לציון, זכה לראות את תקומתה של מדינת ישראל.

מי באמת היו הביל"ויים? העובדות שיפתינו גם את חובבות ההיסטוריה.

80299736-4	01/2022	נ ש י ם	עמוד 66	3/8	20.78x27.59
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

ישראל בלקינד (עומד) עם חבריו לאוניברסיטה. חארקוב, 1880. באדיבות יד יצחק בן צבי, אלבום תמר אשר לבית שוהם, ארכיון התמונות ע"ש שושנה ואשר הלוי, יד יצחק בן צבי

שייך לעם הרוסי). בעוד המבוגרים מתפללים, החלו הצעירים המאוכזבים לדון במצב. השיחות נמשכו אל תוך הלילה בחדרו של הסטודנט ישראל בלקינד. בסופו של דבר התקבלה ההחלטה להתארגן באגודה שמטרתה לסייע ליהודים להגר מרוסיה לארץ ישראל, בטענה שצריך לייצר קרקע ללאומיות היהודית. עם לא יכול להתקיים ללא טריטוריה, והטריטוריה הזו מבחינתם הייתה יכולה להיות אך ורק בארץ ישראל.

חידוד המסר והמיתוג הנכון

לתנועה החדשה ניתן השם דאבי"ו - ראשי התיבות של הפסוק "דבר אל בני ישראל ויסעו" (שמות יד, טו). אולם, בתוך זמן קצר התגלעו חילוקי דעות בין חברי התנועה, שכן חלק מהם טענו שלא מספיק לדבר ולהטיף ליהודים על הרעיון לעלות לארץ ישראל, אלא צריך לעבור לעשייה ולפעולה עצמה, כלומר להיות הראשונים לעלות לארץ ישראל. המתנגדים לדעה זו פרשו, והתומכים בה שינו את שם התנועה לביל"ו - "בית יעקב לכו ונלכה". דאבי"ו נעלמה בעוד הביל"ויים הלכו וצברו תמיכה בקרב הצעירים ברחבי רוסיה.

העולם שייך לצעירים

באפריל 1881 פרץ גל של פרעות ביהודי דרום רוסיה. עשרות אלפי יהודים החלו במנוסה מערבה והפכו לפליטים. דבר לא נעשה לריסון הפורעים. ב-30 בינואר 1882 הוכרז על תענית ציבור בכל רחבי רוסיה, בתקווה לקבל עזרה משמיים. בבית הכנסת בחארקוב הופיעו צעירים אשר רגלם לא דרכה שם זמן רב (יהודי דרום רוסיה, לעומת יהודי ליטא ופולין, היו קרובים פחות למסורת היהודית. הם נטו יותר להשכלה ואף להתבוללות, וחלק גדול מקרב הצעירים גדל על רעיונות לאומיים וראה עצמו

הידעת?

בעקבות הפרעות נוסדו ברחבי רוסיה תנועות שונות שסייעו ליהודי רוסיה להגר. בשנים 1881-1914 היגרו מרוסיה לארצות הברית כמיליון וחצי יהודים. לארץ ישראל עלו רק כמה עשרות אלפים.

פליטים יהודים בעקבות פרעות "סופות בנגב", 1881. מאוסף גלויות היודאיקה ע"ש יוסף ומרגיט הופמן ז"ל, המרכז לחקר הפולקלור האוניברסיטה העברית בירושלים

הידעת?

עקרון הדוגמה האישית של תנועת ביל"ו ייחד אותה מאגודות "חובבי ציון", שקמו באותן שנים ברחבי רוסיה ורומניה ועסקו בהפצת רעיון העלייה לארץ ישראל ובגיוס משאבים עבור העולים, בעוד חברי האגודות עצמם כלל לא תכננו לעלות.

19.6x26.38	4/8	עמוד 67	נ ש י ם	01/2022	80299737-5
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

עליית הביל"ויים

האמת היא שהביל"ויים היו חסרי אמצעים למימוש רעיון העלייה ההמונית לארץ ישראל ולרכישת קרקעות להתיישבות. נוסף על כך, הממשלה הטורקית אסרה הגירה של נתינים רוסים לארץ ישראל ואף החלו להגיע שמועות על הארץ החרבה והקשיים שמחכים להם. אבל החשש של מנהיגי התנועה לאבד את האמון בעיני תומכיהם הוביל אותם להחלטה להעלות קבוצת ביל"ויים חלוצים לארץ ישראל לאלתר. ב־6 ביולי 1882 עגנה בנמל יפו האונייה האוסטרית "צרס" ואל החוף ירדו 14 ביל"ויים, ובהם בחורה אחת, דבורה סירוט, שעליה נאמר שהייתה המלאך המושיע של הביל"ויים: היא ניקתה את דירתם, כיבסה ותיקנה את בגדיהם ובישלה עבורם (אך בסופו של דבר עזבה את הארץ). ראשית פנו הביל"ויים לחפש עבודה בבית הספר החקלאי במקווה ישראל, כדי להכשיר את עצמם להגשמת החזון:

להקים בארץ ישראל מושבה לדוגמה, שחבריה יעסקו בהכשרה ובהפצה של עבודת האדמה, ובה יוקם בית ספר מופתי לחקלאות. הם עבדו בפרך, אבל פרנסה וסימפתיה לא ממש מצאו שם. במשך שנתיים וחצי נדדו הביל"ויים ברחבי הארץ בחיפוש אחר פרנסה וקרקע להתיישבות. הם חיו בעוני מחפיר ורוב הזמן היו רעבים.

הרב פינס, הביל"ויים והיהודי החדש

המפנה בגורלם של הביל"ויים חל כשפגשו את הרב יחיאל מיכל פינס, סופר, עיתונאי ועסקן. מראשי "חובבי ציון" וממנהיגי היישוב בארץ בתקופת העלייה הראשונה. פינס פרש את חסותו על הביל"ויים והפך להם לאב רוחני. לבקשת הביל"ויים פינס עמד בראש חברת ביל"ו בארץ ישראל, ובסופו של דבר היה זה שגייס את הכסף ורכש עבורם את אדמות קטרה, שעליהן הקימו את המושבה גדרה. את השיר "חושו אחים חושו" שכתב להם,

הרב יחיאל מיכל פינס, האב הרוחני של הביל"ויים. אוסף שברון, הספרייה הלאומית

הפכו הביל"ויים להמנון. מה אם כן יצר את החיבור העמוק כל כך בין קבוצת צעירים חילונים וחסרי כל לבין רב, הוגה דעות ועסקן? מן הסתם היה זה החזון המשותף להחייאת אומת ישראל בארץ ישראל והשבת כבודה. אבל יותר מזה, כשראה פינס את הביל"ויים הוא זיהה בהם את מה שחיפש, את "היהודי החדש" שיביא

הידעת?

תנועת ביל"ו ברוסיה מנתה 500 חברים. כ־60 ביל"ויים עלו לארץ ישראל, וכ־20 בלבד נשארו בה. תשעה מהם הקימו את גדרה, מושבת הביל"ויים הראשונה והיחידה.

הביל"ויים בגדרה, תרנ"א (1890). אוסף גרשון גרא, נדב מן. ביתמונה

20.09x28.23	5/8	68	עמוד	נשי	01/2022	80299738-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

התמונות באדיבות ארכיון מוזיאון גדרה

1.

2.

הביל"ויים ביוני 1907, תחת"ל צילום:
אברהם סוסקין, ארכיון גדרה

בפועל הביל"ויים חיו חיי שותפות מלאים כמעט עשור קודם לכן. הם לא קראו לעצמם "קומונה" וזו לא הייתה אידיאולוגיה. הם פשוט הבינו שזו הדרך היחידה שלהם לשרוד.

מחיר העצמאות

הברון רוטשילד ראה את מצוקתם של הביל"ויים והציע להם את תמיכתו. לנוכח מצבם העגום זו הייתה הצעה שהיה קשה לסרב לה. כשניסו להסביר לו את שאיפתם לנהל את עצמם ולהקים רשת מושבות חקלאיות, הוא לא הצליח להתחבר לרעיון ופירש אותו כיהירות וחוצפה. נחישותם של הביל"ויים לניהול עצמי אמנם מנעה

לתחיית ישראל.

"היהודי החדש", המיוצג על ידי הביל"ויים, הוא בעל זהות לאומית, אוטונומי ועצמאי, משכיל ודוגל במודרנה, ברציונליות, ביוזמה אנושית ובמעשה. "היהודי החדש" בציונות הדתית, שאותו מייצג פינס, שואב משני מקורות שונים: טבעי ועל-טבעי, אנושי ואלוהי. מצד אחד, כבן ברית לתנועה לאומית מודרנית הוא מצווה ליוזמה אנושית רציונלית. מצד שני, הוא מחויב לרעיון המשיחי של תחיית עם ישראל בארצו.

ציונות, סוציאליזם ודמוקרטיה

לאחר שנתיים וחצי של נדודים בין מקווה ישראל, ראשון לציון וירושלים, החלו חברי ביל"ו נוטשים את את הרעיון ואת הארץ. רק הנחושים והנאמנים שבהם נותרו, ובנו שני של חנוכה תרמ"ה עלו תשעה ביל"ויים על אדמת גדרה. במשך ארבע שנים הם חיו בצריף ובאורווה שחפרו באדמה. ביום עיבדו יחד את הכרמים והשדות שלהם, ובכל ערב שבו לצריף המשותף, אכלו תבשיל מהסיר המשותף, ולאחר מכן התכנסו לאספה, ערכו דיונים וקיבלו החלטות משותפות בהצבעה דמוקרטית. בשנת 1890 החלו להופיע תנועות שקראו לשילוב בין סוציאליזם ללאומיות יהודית, אך

החותמת הראשונה של ועד המושבה בגדרה, 1898-1907

מהם סיוע מהברון, אך עודדה אותם לעבודה קשה וליוזמה, שלימים הפכו את גדרה לאחת המושבות המבוססות בארץ בראשית המאה ה-20. גם בכך נבדלה מושבת הביל"ויים מאחיותיה, מושבות העלייה הראשונה, שרובן ככולן נתמכו על ידי הברון רוטשילד ונוהלו על ידי פקידיו. ההנהגה העצמית הדמוקרטית בגדרה החלה עם הקמתה של המושבה ולא התפוררה על אף המחסור הגדול, המחלוקות והיריבויות.

הבחירה בסמל שכל כולו מוקדש לענף הכרם והיין הייתה ככל הנראה חלק מניסיון המושבה למצב את עצמה כמושבת כורמים, בדומה למושבות הברון ראשון לציון וזיכרון יעקב. במושבה הוקם יקב עצמאי, אשר משמש הוכחה לכך שגם ללא תמיכת הברון, באמצעות יוזמה ויוזמות, ניתן להתקדם ולהגיע להישגים.

20.55x28	6/8	עמוד 69	נשיים	01/2022	80299739-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

נשות הביל"ויים: 1. לאה (גינזבורג) הנקין / 2. רבקה (סברדלוב) ליבוביץ / 3. לאה (בניסון) הורביץ / 4. רבקה (חנקין) צוקרמן / 5. שרה (הנקין) סגלביץ' / 6. חיה (מלכין) סברדלוב / 7. מיה (ניימן) פוקס / 8. חיה פייגה (ליס) חזנוב

נשות הביל"ויים

בתקנון ביל"ו נאסרו נישואין לתקופה של שלוש השנים הראשונות בארץ, כדי שדעתם של החברים לא תוסח והם יהיו פנויים לעבודה הקשה של הקמת יישוב יהודי בארץ ישראל. אף על פי כן החלו הנשים מצטרפות בהדרגה למייסדים. חלק מהן הגיעו לארץ בעקבות אהובי לבן, ואחרות מתוך מניעים אידיאולוגיים, אך כולן נשאו באורך רוח בעול הכבד של החיים במושבה בשנים הקשות. רבות מהן איבדו את תינוקותיהן ובה בעת גידלו ילדים בעוני ובמחסור. הכל עשו במו ידיהן: אפו ובישול, תפרו וכיבסו, טיפלו בחיות המשק ותחזקו את הבית. בעת הצורך נרתמו לעבודת השדה וסייעו לגברים במלחמתם במתנכלים. ביצירתיות ובתושייה יצרו יש מאין. לא בכדי נאמר שביל"ויי גדרה החזיקו

מעמד בזכות נשותיהם. מספרים על מכונת התפירה שהברון רוטשילד נתן במתנה לנשות המושבה עקרון הסמוכה. נשות עקרון העניקו אותה למינה ניימן לכבוד נישואיה לפוקס הביל"ויי. מכונת התפירה שימשה את נשות גדרה ובה תפרו

בגדים חדשים מישנים, חליפות משקים, נעליים, שמלות ומעילים. אחת הנשים הראשונות שהצטרפו לביל"ויים הייתה גיטל הנקין, אמו של הביל"ויי מרדכי הנקין, שעלתה ארצה בשנת 1887 עם בתה בת ה-17, שרה. גיטל הקשישה הייתה שותפה פעילה

אביזרים מחיי היומיום מוזיאון גדרה. צילום: עומר קוטלר

גיטל הנקין "אם כל חי". אוכיון מוזיאון גדרה

18.85x25.48	7/8	עמוד 70	נשיים	01/2022	80299741-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הביל"ויי דב אריאל ליבוביץ כתב בספרו: "קיום תקוות התאזרחותנו בארץ הזאת אינו תלוי אלא בטיב התפתחות הדור הצעיר הבא אחרינו, אשר אחריותו עלינו, כאחריות הנטיעה הרכה על הגנן...". מדי שנה, בנר שני של חנוכה, יום ייסוד המושבה גדרה, נהגו הביל"ויים לבוא לבית הספר ולספר לילדיהם "את תולדות המושבה ודרכי חיי אבותיהם בעבר ואל אשר יישאו נפשם לראות בעיניהם לעתיד" (דב אריאל ליבוביץ, תר"ס).

ואכן בית הספר בגדרה היה דוגמה ומופת. למדו בו בשיטה של עברית בעברית. כלומר למדו את השפה העברית כפי שלומדים שפת אם, באמצעות התנסות. מלבד מקצועות הלימוד המגוונים הילדים טיפחו גן ירק, לקחו חלק בעבודה החקלאית ויצאו לטיולים רגליים כדי להתחבר לארץ ולטבע. המורים הראשונים היו הביל"ויים עצמם, עד שהגיע המורה סוס ונשאר בתפקידו 20 שנים, שבהן לא פסק מלתעד את חוויותיו כמורה בגדרה.

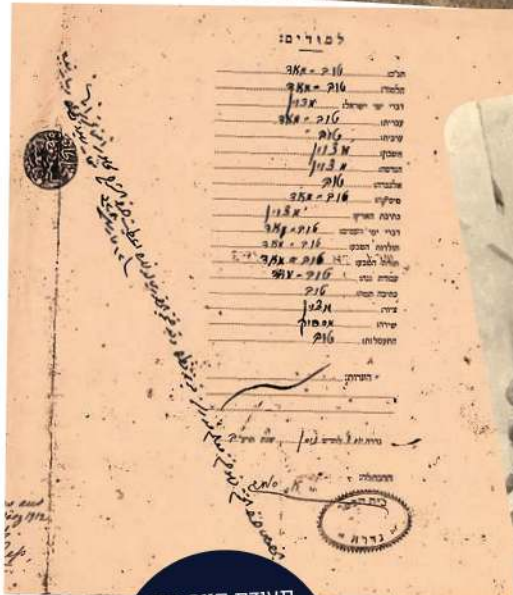
הביל"ויים הופכים לסלבריטאים

הדור הבא של העולים, בני "העלייה השנייה", לא הכיר בפועלם של מתיישבי "העלייה הראשונה". איכרי המושבות (בני העלייה הראשונה) נראו בעיני הצעירים האידיאליסטיים, שהחזיקו ברעיונות סוציאליסטיים, כבעלי חוות נצלנים שהעדיפו עבודה ערבית זולה ולא אפשרו לעולים להשתכר למחייתם, שמרנים ובוגדים ברעיון הלאומי (כי רבים מהם תמכו בתוכנית אוגנדה). האיכרים, שרובם היו דתיים, סלדו מחופש הדעות של העולים החדשים. תנועת הפועלים, שנוצרה בימי העלייה השנייה, זכתה להגמוניה ביישוב. מנהיגיה באותה עת, בן גוריון ויצחק טבנקין, נקטו כל דרך כדי לדחוק את המושבות מהנרטיב הציוני. היה זה מאבק על הנהגת היישוב הציוני בארץ מבחינה פוליטית והגדרת תכניה הרעיוניים של ה"עבריות", האמורה לגבש כאן עם וחברה על סמליהם

ילדי המושבה על רקע היקב, המקווה והבאר, 1909.

צילום: אברהם סוסקין. ארכיון גדרה

ארכיון גדרה

תעודת סיום בית ספר לאביגדור ליבוביץ, בן המחזור הראשון במושבה שסיים את לימודי בית הספר היסודי, 1901.

תלמידי בית הספר בגדרה עם המורה סוס (מימין), 1900.

ארכיון גדרה

את הדרך להגשמת הרעיון הציוני. מפתיע שעוד כשהיו צעירים ורווקים כבר השקיעו מחשבה רבה בחינוך שיעניקו לילדיהם. בתקנון תנועת ביל"ו ישנם סעיפים המתארים את בית הספר החקלאי שיקימו ובו ילמדו הילדים בשפה העברית. הילדים ילמדו גם את השפה הערבית, כדי שיכירו את שכניהם וידעו כיצד לחיות עםם בשלום. החינוך הציוני ייעשה באמצעות לימודי תנ"ך, היסטוריה, גיאוגרפיה ומדעים.

בהדיפת מתנכלים מהשדות ובה בעת יילדה קרוב למאה מילדי גדרה. לא בכדי זכתה לכינוי "אם כל חי". נשות הביל"ויים בגדרה האריכו ימים ונותרו אלמנות. במשך שנים רבות המשיכו לטפל בנחלות, ובצדק זכו לכבוד כממשיכות דרכם של בעליהן.

ילדי הביל"ויים

הביל"ויים ידעו שהדרך להגשמת חזונם עוד ארוכה וראו בילדיהם

18.93x27.7	8/8	71	עמוד	נשיים	01/2022	80299742-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

חרש בשדות גדרה, 1912, צילום: י. בן דב. ארכיון מוזיאון גדרה

צוואת הביל"ויים

בצוואה זו ביקשו הביל"ויים להקים במבנה מוזיאון, או "בית מורשת", שימשש מרכז חינוכי לדורות הבאים. הצוואה נקברה ונשכחה, אולם באורח פלא, בשנת 1985, במלאת 100 שנים למושבה, נחנך בבית העם המוזיאון לתולדות גדרה והביל"ויים, ששם לו למטרה "לחנך לציונות, לאור הרעיון והמעשה האדירים של הביל"ויים מייסדי גדרה". המוזיאון אכן פעיל ואף חודש לאחרונה, וההעתק של התעודה נמצא בארכיון המוזיאון.

בשנת 1924, במהלך טקס הנחת אבן הפינה של בית העם בגדרה, הניחו הביל"ויים תחת יסודות המבנה תעודה מכוננת ובה נכתב: "בוה חפץ המוסד להשאיר לזיכרון את חוכמת הביל"ויים, מחשבותיהם ושאיפותיהם הגדולות, להגשמתו, הפרחתו והרחבתו של יישובם בכל רחבי ארצנו... וכעין עמוד האש יגולל לבניהם את זיכרונותיהם ושאיפותיהם בעבר ויתווה להם את דרך הקדש לעתידם". במונחים של ימינו,

ונוהגיהם. רק מושבה אחת זכתה להערכה ומקימיה הפכו דוגמה ומופת עבור אנשי העלייה השנייה. היו אלו הביל"ויים, מקימי המושבה גדרה, שעל אף היותם קומץ חריג בקרב בני העלייה הראשונה, דבק בה הכינוי המוטה והמטעה "עליית הביל"ויים". אם היה בקרב העלייה הראשונה אלמנט שאנשי העלייה השנייה יכלו לאמץ לעצמם, הרי זה הביל"ויים בראשית דרכם, שהיו אז צעירים נלהבים, ללא משפחה, לא דתיים, שניהלו את עצמם, חיו חיי שיתוף, וחרתו על דגלם סיסמה שהתאימה גם לייעודם של העולים החדשים: הקרבה למען העניין. מנהיגי תנועת העבודה השתמשו בביל"ויים כמקור השראה עבור התנועה הצומחת וכחלק מהפרופגנדה לגיוס הצעירים בגולה. כך הפך השם ביל"ו לסמל, והביל"ויים לאגדה.

גדרה, ראשית המאה ה-20. צילום: אברהם סוסקין. ארכיון מוזיאון גדרה